

אלא "בעבור מצה ומרור" הוא דאתא. שתיבת "זה" אינה באה לדרשה, אלא לפשוטו של מקרא, שלכך אוכל מצה ומרור, וזכר למה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים. ורב ששת ורב יוסף לא קיבלו מרבותיהם את הגזירה שווה של רב אחא בר יעקב.

שנינו במשנה: לפיכך אנחנו חייבין, ונאמר לפניו הללויה.

אמר רב חסדא אמר רבי יוחנן: "הללויה", ק"ז-א ו"כסיה" [כי יד על כס יה" בסוף פרשת בשלח], ו"ידידיה" שקרא נתן הנביא לשלמה, מילה אחת הן ואינה נחלקת לשתיים.

ש"הללויה" כולה, לשון הילול הוא. ולא "הללו את ה'". אלא שדרך הכתוב לסיים המילה באותיות "יה".

וכן "כסיה" הוא לשון כס, ולא "כס של ה'". וכן "ידידיה" כך שמו, ולא "ידיד ה'".

[הנפקא מינה: שצריך לכותבה בשורה אחת, ומותר למוחקה כולה].

רב אמר: "כסיה" ו"מרחביה" [האמור בהלל "מן המיצר קראתי יה ענני במרחביה"], מילה אחת הן, שמרחביה הוא לשון מרחב, ולא שה' ענני במרחב.

רבה אמר: מרחביה בלבד היא מילה אחת, והשאר הן שתי מילים.

איבעיא להו: "מרחב יה", לרב חסדא, מאי? האם היא מילה אחת או שתיים.

אמר רב אחא בר יעקב שהסומא פטור מהגדה [שבודאי דיבר בזמן הזה]?

אלא ודאי, הוא סבר שבזמן הזה מצה דאורייתא, וממילא הסומא פטור לגמרי ואפילו מדרבנן, שרבנן לא חייבו את הסומא רק כשעיקר החיוב הוא רק מדרבנן ולא בזמן שעיקר החיוב הוא מדאורייתא.

והא רב אחא בר יעקב הוא דאמר: [לקמן קכ א] מצה בזמן הזה דרבנן?

ומתריצין: לעולם סבר רב אחא בר יעקב שמצה בזמן הזה דרבנן. ומכל מקום הוא סובר שהסומא פטור לגמרי, ואפילו מדרבנן.

משום קסבר כל דתקון רבנן, כעין דאורייתא תיקון. וכשם שבזמן שבת המקדש היה קיים היה הסומא פטור ואפילו מדרבנן, כך בזמן הזה לא חייבו רבנן את הסומא במצה והגדה.

ומקשינן: לרב ששת ולרב יוסף נמי, הא ודאי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, ופטור הסומא לגמרי אפילו בזמן הזה. ואם כן, כיצד הם הוציאו את הרבים ידי חובתם, מאחר שהם פטורים לגמרי?

ומשנינן: רב ששת ורב יוסף חולקים על עיקר הדין של רב אחא בר יעקב שהסומא פטור מדאורייתא מהגדה. כי הכי השתא בשלמא התם, בכך סורר ומורה, מדהוה ליה למיכתב "בננו הוא" וכתוב "בננו זה", שמע מינה שכדי לדרוש "פרט לסומין" הוא דאתא.

אבל הכא, אי לאו שיהיה כתוב "בעבור זה", מאי לכתוב?

תיקו!

א. בניצוח "למנצח".

איבעיא להו: "ידידיה", לרב, מאי? האם הוא בא להוסיף על רב חסדא שגם "כסיה" ו"מרחביה" הן מילה אחת, או לחלוק עליו שרק "כסיה" ו"מרחביה", ולא "ידידיה".

תא שמע: דאמר רב: "ידידיה" נחלק לשנים.

ב. כנגון "למנצח כנגינות".

ג. כמשכיל "משכיל לדוד".

ד. כמזמור "מזמור לדוד".

ה. בשיר "מזמור שיר".

לפיכך "ידיד" הוא חול. "יה" הוא קודש.

ו. באשרי.

איבעיא להו: "הללויה", לרב, מאי?

ז. בתהלה "תהלה לדוד".

תא שמע: דאמר רב: הזינא תילי דבי חביבא ראיתי בספר תהלים של דודי, רבי חייא, דכתיב בהו "הללו" בחד גיסא, בסוף השורה, ו"יה" בחד גיסא בתחילת שורה אחרת. ומוכח מזה ששתי מילים הן.

ח. כתפלה "תפילה לעני כי יעטוף".

ט. בהודאה "הודו לה' כי טוב".

י. בהללויה.

ופליגא רבי חייא על דרבי יהושע בן לוי.

גדול מכולן "הללויה" שכולל שם ה' ושבח בבת אחת. (40)

דאמר רבי יהושע בן לוי: מאי "הללויה"? הללוהו בחילולים רבים דהיינו שהיא מילה אחת.

הרי שהללויה שתי מילים הן: הללו את ה'.

ופליגא ידידיה אדודיה. שרבי יהושע בן לוי בעצמו אומר במקום אחר להיפך.

אמר רב יהודה אמר שמואל: שיר שבתורה "אז ישיר", משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, ולא היה שיר זה לפני כן.

דאמר רבי יהושע בן לוי: בעשרה מאמרות של שבת נאמר ספר תהלים.

והלל זה שאנו אומרים בראשי חדשים וימים

ה' ואסור למוחקו, ויש אומרים נמחק ואינו נחלק, כלומר, שמותר למוחקו ונכתב במילה אחת ואין בו קדושת השם, ובהמשך מביא הירושלמי את הגמרא שגדול מכולם הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת ומפרשים שם המפרשים שהכוונה שזה כתוב במילה אחת ובכל זאת לא נמחק מפני שהכוונה לשם ה', אולם המנחת שי מבאר את המאמר הזה

40. בענין המילה "הללויה" כותב המנחת שי בתהלים סוף פרק ק"ד שבחלק מהספרים הישנים זה כתוב בתור מילה אחת ובחלק בתור שתי מילים, ובחלק יש מקף בין שתי המילים. ומביא שבירושלמי במסכת סוכה פרק לולב הגזול בהלכה י' נחלקו בזה האמוראים, יש אומרים שנחלק ולא נמחק, זאת אומרת שכותבים את זה בשתי מילים, וממילא זה שם

טובים, מי אמרו?

נביאים שביניהן תקנו להן לישראל, שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק, בכל רגל ורגל, ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן [תיקן לשונו לשבח, דהיינו, והכונה שאם תבא עליהם צרה], ולכשנאלין מאותה צרה אומרים אותו על גאולתן, כגון הלל שבחנוכה.

תניא: היה רבי מאיר אומר: כל תושבחות האמורות בספר תהלים [רש"י גורס כל תפלות ומפרש כל המזמורים הפותחים בתפלה כגון "תפלה לעני כי יעטוף" כלן, דוד אמרן.

שנאמר "כלו תפלות דוד בן ישי".

אל תיקרי "כלו", אלא "כל אלו תפלות דוד בן ישי".

הלל זה שבספר תהלים, מי אמרו?

רבי יוסי אומר: אלעזר בני אומר: משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן היב. שהרי כתוב שם "בצאת ישראל ממצרים", "הים ראה וינס", ואחר כך קבע דוד את ההלל בספרו.

וחלוקין עליו חביריו לומר: שדוד אמרו.

ונראין דבריו מדבריהם!

שהרי וכי אפשר שישראל שחטו את פסחיהן, ונטלו לולביהן מיציאת מצרים ועד דוד ולא אמרו שירח? הרי בודאי שכל דבר מצוה שכזה טעון הלל! אלא, בהכרח, מימי משה כבר ניתקן ההלל.

דבר אחר: וכי אפשר שפסלו של מיכה עומד בבבלי [שם מקום] בימי דוד, וישראל אומרים את ההלל שכתוב בו "כמוהם יהיו עושיהם"?

אלא ודאי משה וישראל אמרוהו על הים תחילה, ושוב לא פסקו מלאומרו.

תנו רבנן: כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים,

רבי אליעזר אומר: כנגד עצמו אמרן שהתפלל על עצמו.

רבי יהושע אומר: שכנגד ציבור אמרן שנתנבא על גלותם והתפלל עליהם.

וחכמים אומרים: יש מהן שאמרן כנגד ציבור ויש מהן שאמרן כנגד עצמו,

האמורות בלשון יחיד, כנגד עצמו.

האמורות בלשון רבים, כנגד ציבור.

ניצוח וניגון כל מקום שנאמר "למנצח בניגנות", לעתיד לבא הוא מדבר.

כל מקום שנאמר "משכיל", על ידי תורגמן אמרו דוד, שהוא היה אומר ואדם אחר מפרש. ש"משכיל" היינו שהוא לוחש לתורגמן.

"לדוד מזמור", מלמד ששרתה עליו שכינה תחילה, ואחר כך אמר שירה.

"מזמור לדוד", מלמד שאמר תחילה שירה, ואחר כך שרתה עליו שכינה.

צריך להיות בשמחה. והא לבתר דפתח, לאחר שפתח ועוסק בתורה צריך לישוב באימה.

כי הא דרבה, מקמי דפתח להו לרבנן ללמדם תורה אמר מילתא דבדיחותא ובדחו רבנן. ולכסוף כשסיים את המילתא דבדיחותא יתיב באימתא ופתח בשמעתא.

תנו רבנן: הלל זה מי אמרו?

רבי אלעזר אומר: משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים לאחר שעברו את הים, כדכתיב "הים ראה וינוס".

הם אמרו: לא לנו ה' לא לנו, שהתפללו שלא יעבור פרעה וחילו את הים אחריהם.

משיבה רוח הקודש ואמרה להן: למעני למעני אעשה".

רבי יהודה אומר: אף יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען.

הם אמרו "לא לנו" ומשיבה וכו'.

רבי אלעזר המודעי אומר: דבורה וברק אמרוהו, בשעה שעמד עליהם סיסרא.

הם אמרו "לא לנו" ורוח הקודש משיבה ואומרת להם "למעני למעני אעשה".

רבי אלעזר בן עזריה אומר: חזקיה ופייעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב.

הם אמרו "לא לנו", ומשיבה וכו'.

רבי עקיבא אומר: הנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע.

ללמדך, שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות, ולא מתוך עצבות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה.

וגם מפסוק אחר מוכח כך. שנאמר "ועתה קחו לי מנגן. והיה כנגן המנגן, ותחי עליו יד ה'".

אמר רב יהודה אמר רב: וכן לדבר הלכה צריך לפתוח בדבר משמח.

אמר רב נחמן: וכן לחלום טוב, אם הולך לישון מתוך שמחה, רואה חלום טוב.

ומקשינן על זה שאמר רב יהודה בשם רב שדבר הלכה צריך ללמוד מתוך שמחה של מצוה: איני!

והאמר רב גידל אמר רב: כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתיו נוטפות מר, מרירות מחמת אימה, תכוינה!

שנאמר בשיר השירים "שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר". אל תקרי "שושנים", אלא "שושנים" דברי תורה. אל תקרי "מור עובר", אלא "מר עבר".

הרי שצריך ללמוד מתוך אימה, ולא מתוך שמחה?

לא קשיא: הא ברבה, הרב עצמו שלומד צריך ללמוד מתוך דבר שמחה.

הא בתלמודא, התלמיד צריך לישוב לפני רבו באימה.

ואיבעית אימא: הא והא ברבה. ולא קשיא: הא מקמי דפתח לפני שמתחילים ללמוד

הם אמרו "לא לנו", ומשיבה וכו'.

רבי יוסי הגלילי אומר: מורדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע.

הם אמרו "לא לנו" ומשיבה וכו'.

וחכמים אומרים: נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל, שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם לישראל, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן.

אמר רב הסדא: כל "הללויה" שבתהלים שבין פרק לפרק סוף פירקא סוף הפרק שעבר הוא.

רבה בר רב הונא אמר: "הללויה" ריש פירקא, תחילת הפרק הבא הוא.

[והמחלוקת היא כשיש רק הללויה אחד בין שני הפרקים. אבל כשיש שני הללויה, לכל הדעות, אחד מהם שייך לעיל, והשני שייך לפרק הבא. רשב"ם].

אמר רב הסדא: הזינא להו לתילי ספר תהלים דבי רב חנין בר רב דכתיב בהו "הללויה" באמצע פירקא, בין פרק לפרק. אלמא, מוכח כי מספקא ליה להיכן הוא שייך.

אמר רב חנין בר רבא: הכל מודים ב"תהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד" [תהלים קמה] כי הללויה דבתריה שאחריו, הוא ריש פירקא, של פרק "הללי נפשי את ה'".

וכן הכל מודים ב"רשע יראה וכעם שניו יחרק ונמס תאות רשעים תאבד" [שם קיב] כי הללויה דבתריה ריש פירקא.

וכן הכל מודים ב"שעומדים בבית ה'" [שם קלה], הללויה דבתריה הוא ריש פירקא.

קראי, "בעלי מקרא", מוסיפין אף את אלו: "מנחל בדרך ישתה על כן ירים ראש" [שם קין], שהללויה דבתריה הוא ריש פירקא.

וכן "ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם" [שם קיא], הללויה דבתריה הוא ריש פירקא.

ודנה הגמרא: נימא כתנאי בכל הללויה, האם נחלקו תנאים בדבר אם הוא ראש פרק או סוף פרק?

דתנן במתניתין: עד היכן הוא אומר? בית שמאי אומרים: עד "אם הבנים שמחה".

ובית הלל אומרים: עד "חלמיש למעינו מים".

ותניא אידך: עד היכן הוא אומר? בית שמאי אומרים: עד "בצאת ישראל ממצרים".

ובית הלל אומרים: עד "לא לנו ה' לא לנו".

מאי לאו, בהא קמיפלגי התנאים שבשתי קיז-ב הברייתות: למאן דאמר בדברי בית שמאי "עד אם הבנים שמחה", סבר, "הללויה" שאחר "אם הבנים שמחה" ריש פירקא של "בצאת ישראל" הוא. ולכן לא נקט "עד בצאת ישראל" [שהרי היה צריך לומר עד "הללויה", ולא היינו יודעים עד איזה הללויה. ועיין לקמן קושית הגמרא].

ומאן דאמר בדברי בית שמאי "עד בצאת ישראל", סבר, "הללויה" סוף פירקא של הפרק הקודם, ולכן לא נקט "עד אם הבנים